

SADR-İ KONEVİ VE ANADOLU SELÇUKLU EMİRLERİNE MERSİYESİ

Sadr-e Konavī And The Elegy of Anatolian Seljuks Amirs

Veyis DEĞİRMENÇAY*

Özet

1071 Malazgirt zaferiyle Anadolu'ya giren Selçuklular kısa zamanda bütün Anadolu'yu fethetmiş; her yerde sosyal müesseseleri faaliyete geçirmiş ve huzurlu bir ortam tesis etmişlerdir. Bu hizmetler ve huzurlu ortam neticesinde Orta Asya, İran, Azerbaycan ve diğer bölgelerden pekçok âlim, sûfi, şair ve yazar Anadolu'ya gelmiş, sosyal hayata canlılık katmış, çeşitli faaliyetlerde bulunup eserler kaleme almışlardır. Bu huzurlu ortam Moğollarla yapılan Köseadağ savaşına kadar devam etmiştir. Moğol zulüm ve sömürüsünün arttığı, devlet otoritesinin zayıfladığı bu dönemde vezir Süleyman Pervâne ustaca siyasetiyle ülkeyi uzun süre refah içinde idare etmiş; âlimleri korumuş, medrese ve zaviyelerde huzurlu bir ortam sağlamıştır.

Saray tercümanı, şair ve yazar Sadr-i Konevî, bu hizmetleri yapan ve huzurlu ortamı sağlayan Selçuklu vezirlerinden Süleyman Pervâne ve diğer devlet adamlarının savaşlarda hayatlarını kaybetmeleri üzerine bir mersiye yazmış ve bu şiirinde Anadolu Selçuklularının durumunu tasvir etmiştir. Burada söz konusu mersiye Farsça metniyle birlikte yazılarak Türkçeye çevrildi; şiirde geçen tarihî şahsiyetler hakkında bilgi de verildi.

Anahtar Kelimeler: Sadr-i Konevî, Ebûbekir Zekî, Anadolu Selçuklu Emirleri, Mu'neddin Süleyman Pervâne, Farsça Mersiye.

Abstract

Following the 1071 Malazgirt Victory, Seljuks conquered Anatolia in a short time, built up new social facilities and established a peaceful environment. As a result of those services and this peaceful environment, a lot of poets from Middle Asia, Iran, Azerbaijan and other places came to the place of Seljuks and there they contributed dynamism to the social life, carried on such activities and wrote many pieces. This blessed environment continued until the Köseadağ War. In this period in which the Mongol's oppression and pressure increased and the authority of the government declined, Soleyman Parvanah managed the country in prosperity with his masterful politics, protected the pundits and provided a peaceful environment in Takka and Zhaviyah.

Sadr-e Konavî who worked as a translator in palace, was a poet and an author; because the statesmen who maintained this blessed environment and made all these services, died in such wars; wrote a marsiyah (elegy) in which he described the situation of the Anatolia Seljuks. In this work, this Persian marsiyah (elegy) is translated into Turkish and some information is given about the persons mentioned in the poem.

Key Words: Sadr-e Konavî, Abûbakr Zakî, Anatolian Seljuks Orders, Moinaddin Solaiman Parvaneh, Persian elegy.

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dilli ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.
El-mek: veyis0065@hotmail.com

Giriş

1071 Malazgirt zaferinden sonra üç dört yıl içinde Anadolu'nun büyük bir kısmı Selçuklular tarafından fethedilmiştir. Arslan Yabgu'nun torunu Kutalmış oğlu Süleyman Şah, 467'de (1075) İznik'i başkent yaparak Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmuş ve I. Kılıçarslan zamanında, İznik'in Haçlı ordusu tarafından kuşatılmasıyla 469 (1097) yılında Konya devlet merkezi yapılmıştır. Anadolu Selçukluları, 571 (1176) tarihinde Bizans'ı dize getirip 573'de (1178) Danişmendliler'i ortadan kaldırdıktan sonra büyüyüp gelişmeye başlamışlardır. Özellikle I. Alâeddin Keykubad devri Anadolu Selçukluları tarihinin altın devridir. Bu dönemde yapılan fetihlerle devletin sınırları, Marmara bölgesi hariç bugünkü Türkiye sınırlarına ulaşmış; iç ve dış ticaret gelişmiş, güvenlik sağlanıp siyasi istikrar da temin edilmiştir. Bu arada doğuda Moğol saldırısı baş göstermiş ve Moğol saldırısından kaçan birçok Fars ve Türk asıllı şair, yazar, fakih, müderris, mutasavvif ve bilim adamı Anadolu'ya gelip yerleşmiş; bazıları Selçuklu sarayında, bazıları ise tekke ve hankahlarda yaşamış ve genelde Farsça kısmen Arapça birçok eser kaleme almışlardır.

Bu huzurlu ortam 641 (1243) yılında Moğollar'la yapılan Köseadağ savaşına kadar sürmüştür. Bu savaşta Anadolu Selçuklu ordusu Moğollara yenilmiş ve Anadolu Moğollara bağlı bir devlet haline gelmiştir. Köseadağ Savaşı'ndan sonra Moğollar Anadolu'da tam bir baskı kurmuşlar, koydukları ağır vergilerle halkı zor durumda bırakmışlardır. Moğol baskısının yanı sıra artan Bizans saldırıları, yerel beylerin özellikle Karamanoğullarının isyanı, siyasî cinayetler ve diğer nedenler devleti büsbütün sarsmış; Anadolu Selçuklu Devleti birkaç kez iki ve üç bölünmüştür.

Moğolların baskısının iyice artması üzerine, Anadolu Selçukluları birkaç başarısız ayaklanma denemesine girişmişler; hatta bu ayaklanmalardan birinde Memlük hükümdarı Sultan Baybars'tan yardım istemişlerdir. Baybars 675 (1277) yılında Elbistan ovasında Moğolları darmadağın etmiş; ancak ülkesine geri dönünce, Moğolların intikamı acı olmuş ve çok sayıda insanı acımasızca öldürmüşlerdir. Bundan sonra Anadolu tamamen Moğol egemenliğine girmiş; Moğolların atadıkları valilerle yönetilmiştir.

Anadolu Selçukluları döneminde ülkenin hemen her yerinde imarethaneler yapılmış; buralarda yoksul halka, öğrencilere ve yolculara parasız yemek verilmiştir. Başta Konya, Sivas, Tokat ve Amasya olmak üzere birçok kentte medreseler açılmış ve darüşşifa denen hastaneler kurulmuştur. Şehirleri birbirine bağlayan yollar üzerinde hanlar ve kervansaraylar yapılmış; ticarete ve yol güvenliğine büyük önem verilmiş; ulaşım ve ticaret gelişmiştir. Ülkenin pek çok yerinde cami, han, kervansaray, imaret, köprü, çeşme ve medreseler yapılmıştır.

Anadolu Selçukluları döneminde, yerli halk Türkçe konuşuyor ve Farsça bilmiyor ise de Fars dili ve edebiyatı, özellikle sarayda ve elit tabakada zirveye çıkmış; sanki ülkenin resmi dili hüviyetini kazanmıştır. Nitekim bu dönemde Farsça eser vermiş, aynı zamanda şiir söyleyip divan tertip etmiş birçok şair ve yazar yetişmiştir. Bunlar arasında I. Gıyâseddin Keyhüsrev, Rükneddin Süleyman, I. İzzeddin Keykâvus, I. Alâeddin Keykubad ve Nâsıreddin Berkyâruk gibi sultanların ve şehzadelerin yanısıra Meceddin Ebîbekr, Emir Kemâleddin Kâmyâr, Şemseddin Muhammed-i İsfehânî, Nizâmeddin Hurşîd, Nizâmeddin Ahmed-i Erzincanî, Erzincan hakimi Alâeddin Davudşah, Şerefeddin Mesûd ve Ferîdun b.

Ahmed-i Sipehsâlâr gibi vezirler, emirler ve devlet adamları da Farsça şiirler söyleyip eserler kaleme almışlar; ayrıca Farsça eser veren şair, yazar ve bilim adamlarını maddî ve manevî yönden desteklemişlerdir.

Bu dönemde, Evhadüddin-i Kirmânî, Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, Kânî-yi Tûsî, Fahrüddin-i Irâkî, Sadr-i Konevî, Sultan Veled, Seyf-i Fergânî, Nâsır-ı Sîvâsî, Ulu Ârif Çelebi, Kemâleddin Hubeş-i Tiffisî, Muhammed-i Râvendî, Gâzî el-Malatyavî, İbn-i Bîbî, Ahmed Eflâkî, Kerîmeddin Mahmûd-i Aksarâyî gibi Farsça eser veren, şiirler söyleyip divanlar tertip eden birçok şair, yazar ve bilim adamı yetişmiştir.¹

Anadolu'da bu huzurlu ortamı sağlayan, yönetim, maliye, eğitim ve diğer işlerde görev alan birçok devlet adamı yetişmiş; bunlar, ülkenin bekası ve huzuru için çalışmış; idari işler yanında ilme, eğitime, dil ve edebiyata büyük destek vermişlerdir.

Sadr-i Konevî

Adı Ebûbekir'dir. Konyalıdır. Zeki adlı birinin oğludur. Anadolu Selçuklu sarayında inşa divanında tercümandır. *Meliku'l-udebâ* ve *Ustâdu'z-zaman* gibi lakaplarla anılmıştır. Sadr-i Konevî diye meşhurdur. 678 (1279) yılında tamamladığı Farsça *Ravzatu'l-küttâb* ve *Hadikatü'l-elbâb* adlı eseri vardır. 694 (1294) yılında vefat etmiştir. Konya'da medfundur. Arapça ve Farsça şiirleri vardır.²

Adı geçen eserde Süleyman Pervâne'nin ve diğer Anadolu emirlerinin kudretli günlerinin yok olup gitmesi hakkında 676 (1277) yılında kaleme aldığı Farsça mersiye bir kasidesi vardır.

Sadr-i Konevî, Selçuklu sultanlarının hizmetinde bulunan vezirlerden Muîneddin Süleyman Pervâne, Nâibu's-saltana Emîneddin Mikâil, Melikü's-sevâhil Hoca Yunus, Melikü's-sevâhil Bahâeddin, Hatîr oğlu Emir Şerefeddin ve kardeşi Ziyâeddin'e ve genel olarak Anadolu Selçuklu sultanları, emirleri ve diğer devlet adamlarına yazmış olduğu mersiyesi Farsça kasidesinde Anadolu Selçuklu Devleti'nin durumunu tasvir etmiş ve o görkemli ve huzurlu günlerin yok olup gidişine ağıt yakmıştır.

Sadr-i Konevî, şiirine feleğe Anadolu önderlerinin akıbetini sorarak başlar. Çünkü onlar bir yıl öncesine kadar (675/1276), onca büyüklüğe, haşmete, kudrete ve uçsuz bucaksız hazineye sahip, son derece şöhretli ve güçlü devlet adamları iken bir anda yok olup gitmişlerdir.

"Bu Anadolu önderleri acaba nereye gittiler, bu dünyadan ne gördüler? Ben, geçen yıl son derece şöhretli bırakmıştım onları; ama bugün onlardan ne bir ad var ne de bir

¹ Girişle ilgili geniş bilgi için bkz. Değirmençay, Veyis, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum 2013, s. 4-7.

² Uzluk, M.F. Nafiz, *Mevlânânın Mektupları*, İstanbul 1937, s. 21-22; Riyâhî, Muhammed Emîn, *Zeban ve Edeb-i Fârsî der Kalemrov-i Osmânî*, Tahran 1369 hş., s. 79-82, 127 (Hayatı); Özönder, Hasan, "Konya'da İki Sadr: Sadr-ı Konevî ve Sadreddin Konevî", *Merhaba Akademik Sayfalar*, Konya 2008, C. 8, S. 30, s. 483-484; Değirmençay, Veyis, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum 2013, s. 71-73.

nişan! O büyük Pervâne nereye gitti acaba? Nerede onca büyüklük, o haşmet, o kudret? Nerede o binicilik, o at koşturmak? O büyüklerin isteyerek arkasından önünden koşuşmaları? Nerede onca emirlik, o hüküm, o vakar? Nerede onca hazine, o uçsuz bucaksız hazine?"

Şair bundan sonra sorusunu asıl memduhu Süleyman Pervâne için devam ettirir; onun heybetli olduğunu; zamanında Anadolu'da kurtların bile koyun etine ağızlarını kapattıklarını anlatır. Bu zamanda asker sevkiyatı, tören, askerî teçhizat had safhadadır. Fesahat, lafız ve dil son derecedir. Onun huzurunda canla başla saf tutan birçok emir vardır. Nerede bir bozguncu, bir yolkesen ve hırsız var idiye, hepsi onun kılıcının korkusuyla kuzuya dönmüştür. Anadolu haraç alanlarla, fitne ve fesatla dolu iken, onun kılıcının korkusuyla cennet bahçesine dönmüştür. Böyle iken Süleyman Pervâne ile birlikte birçok emir öldürülmüştür; artık onun etrafında dolaşan emirler de yoktur. Bugün onun gibi bir yönetici olmadığı için de ülke, yılanlarla ve akreplerle dolu bir cehennem olmuştur.

Şair, sonra sırasıyla seçkin emirlerden "Nâibu's-saltana Emîneddin Mikâil'in bir anda gözlerden kayboluşunu sorar feleğe. Onun metanetli, güçlü ve hükümrân bir emir olduğunu söyler ve "onca büyüklük, onca ev halkı ve yıllarca toplanıp biriktirilen mallar, hizmetçiler, töre ve hanedan nereye gitti, ne oldu?" der.

Sıra Selçuklu devletinin melikü's-sevâhili, sahiller emiri yani donanma komutanı ve Muîneddin Pervâne'nin de dostu olan Hoca Yunus'tadır. "Acaba o eşsiz önder, o yiğit emir nerededir? Nerede onca büyüklük, saltanat, izzet ve nimet? Nerede o kaza ve kader gibi sahillere hükmedenler?" diyerek bu emirin akıbetini de sorar feleğe.

Anadolu Selçuklu devletinin bir diğer melikü's-sevâhili, sahiller emiri yani donanma komutanı Emir Bahâeddin'dir. Bu emir de işler ortada iken bir anda yok olup gitmiştir. Şair bunu da sorar; sonra "Nerede onca fesahat, o yazı, o söz? Nerede onca kifayet, o yer, o mekân? O trampet, boru, davul ve sancaklar nereye gittiler? O, ipek kumaş üzerine nakşedilmiş ejderha nereye?" diyerek sorusunu Selçuklu saltanatı için sorar.

Şair, daha sonra Vezir Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin iki oğlu Emir Tâceddin Hüseyin ile Emir Nusretüddin Hasan'ın yüz çevirmelerinden ve her ikisinden de bir iz kalmadığından söz eder; önceki durumları hakkında bilgi verir; bunu da feleğe sualinde dile getirir: "Nerede o savaş, o meclis; o ay gibi hizmetçiler; o değerli elbiseler ve o zengin hazine? Hani kükreyen aslan gibi olan tac sahibi sultan! Ne oldu dostlar meclisinde duyulmaz oldu sesi? Nerede o ordu sevkiyatı, o palabıyık, o posbıyık? Nerede o pars, şahin, görkem; o gürz, o mızrak?..."

Şair, bundan sonra yok olup gidenlerden Hatîr oğlu Şerefeddin'i sorar. Onun azametinin büyüklüğünden, ününün kutup yıldızının üstüne çıktığından; hatta yüksekliğinden sanki yedi göğün onun altında kaldığından söz eder. Onun zamanın beylerbeyi ve Anadolu'nun sâhibkırânı olduğunu; emirlerin onun yanında çocuklar gibi göründüklerini anlatır. Ondandır lakabı Ziyâeddin olan kardeşini sorar. Onun da aslan gibi korkusuz ve işinin ehli bir emir olduğunu söyler.

Şair, son olarak “Sanki hepsi ecel şarabıyla sarhoş oldular da hayat meclisinden çıkıp gittiler. Onlar bir müddet murat aldılar dünyadan; sonunda istemeyerek çekip gittiler dünyadan” diyerek üzüntüsünü dile getirir; ancak “Dünyalıların temeli böyle atılmıştır. Dünyada hiç kimse ebedî kalmaz. Onlardan önce de muratlarına nail olmuş emirler, büyük ordulara sahip muazzam padişahlar vardı; yeryüzünü istilâ etmiş, zengin, fakir, yaşlı ve genç herkese hükmetmişlerdi; fakat ölüm elbisesi onlara da giydirildi; hepsi de o saltanat tahtından alaşağı oldu. Ölüm oku karşısında hiçbir siper fayda vermez. Ölüm kılıcı karşısında zırh da kalkan da zarar görür” diyerek sözlerini bitirir; bu durumun kaderin bir cilvesi olduğunu söyler ve kendisini teselli eder.

Kasidenin Türkçe çevirisi

Zamaneye sordum: Bu Anadolu önderleri

Acaba nereye gittiler, bu dünyadan ne gördüler?

Ben, geçen yıl son derece şöhretli bırakmıştım onları;

Ama bugün onlardan ne bir ad var ne de bir nişan!

O büyük Pervâne nereye gitti acaba?

Nerede onca büyüklük, o haşmet, o kudret?

Nerede o binicilik, o at koşturmak;

O büyüklerin isteyerek arkasından önünden koşuşmaları?

Nerede onca emirlik, o hüküm, o vakar?

Nerede onca hazine, o uçsuz bucaksız hazine?

Nerede onun heybeti; öyle olmuştu ki Anadolu,

Kurtlar (bile) kapatmıştı ağızlarını koyun etine!

Nerede o asker sevkıyatı, o tören, o askerî teçhizat?

Nerede onca fesahat, o lafız, o dil?

Huzurunda canla başla saf tutan emirler (nerede?)

Görünmüyor onlardan bu zamanda bir kişi (bile)!

Nerede bir bozguncu, bir yolkesen ve hırsız var idiyse,

Hepsi onun kılıcının korkusuyla kuzuya dönmüştü.

Anadolu haraç alanlarla, fitne ve fesatla dolu iken,

Onun kılıcının korkusuyla cennet bahçesine dönmüştü.

Ama bugün onun zatı gibi bir denetleyici olmadığı için,

(Ülke) yılanlarla, akreplerle dolu bir cehennem gibi.

Ve o eşsiz nâib, o seçkin emir,

Acaba nasıl (oldu da) gözlerden kayboldu?

Nerede onca metanet, o hüküm(ranlık), o sebat?

Nerede onca büyüklük, onca ev halkı.

*(Nerede) yıllarca toplayıp biriktirdikleri mallar;
O hizmetçiler, o kullar, (o) töre, (o) hanedan?*

*Zavallı Hoca Yunus nereye gitmiştir acaba?
O eşsiz önder, o yiğit emir (nerededir)?*

*Nerede onca büyüklük, saltanat, izzet ve nimet?
(Nerede) o kaza (ve kader) gibi sahillere hükmedenler?*

*Seçkin bir genç olan o miskin Bahâeddin,
Nasıl (oldu da) işler ortada iken bir anda çekip gitti?*

*Nerede onca fesahat, o yazı, o söz?
Nerede onca kifâyet, o yer, o mekân?*

*O trampet, boru, davul ve sancaklar nereye gittiler?
O, ipek (kumaş) üzerine nakşedilmiş ejderha (nerede)?*

*Sâhib'in iki oğlu neden yüz çevirdiler ki
Her ikisinden de bir eser yok bu katil felekte?*

*Nerede o savaş, o meclis; (o) ay gibi olan hizmetçiler,
O değerli elbiseler ve o zengin hazine?*

*(Hani) kükreyen aslan gibi olan tac sahibi (sultan)!
(Ne oldu) dostlar meclisinde duyulmaz oldu sesi?*

*Nerede o ordu sevkiyatı, o palabıyık, o posbıyık?
(Nerede) o pars, şahin, görkem; o gürz, o mızrak?*

*Nerede Hatîr oğlu Şerefeddin ki azameti
Yükselmiş, Kutup yıldızının üstüne çıkmıştı?*

*Öyle bir yere ulaşmıştı ki yüksekliğinden
Sanki yedi gök onun altında idi.*

*Zamanın beylerbeyi, Anadolu'nun sâhibkıranı (idi);
Emirler, onun yanında çocuklar gibiydi.*

*Ondan sonra lakabı Ziyâeddin olan kardeşi,
O korkusuz aslan, o işinin ehli emir,*

*Sanki hepsi ecel şarabıyla sarhoş oldular da
Hayat meclisinden dışarı çıkıp gittiler.*

*Onlar bir müddet murad aldılar dünyadan;
Sonunda istemeyerek çekip gittiler dünyadan.*

*Dünyalıların temelini böyle atmışlar;
Dünyada hiç kimse ebedî kalamaz.*

Onlardan önce de muradlarına nail olmuş emirler,

Büyük ordulara sahip muazzam padişahlar vardı.

*Yeryüzünü istilâ etmiş, hükmetmişlerdi
Zengin, fakir, yaşlı ve genç herkese.*

*Fakat ölüm elbisesi onlara da giydirildi;
Hepsi de o saltanat tahtından alaşağı oldu.*

*Ölüm oku karşısında hiçbir siper fayda vermez.
Ölüm kılıcı karşısında zırh da kalkan da zarar görür.*

Şiirde Geçen Tarihî Şahsiyetler

Muñneddin Süleyman Pervâne

II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in veziri Mühezzebeddin Ali ed-Deylemî'nin oğludur. Tokat emiri, Erzincan subaşı ve II. İzzeddin Keykâvus'un emîr-i hâcibidir. IV. Kılıç Arslan'ın veziri olmuş ve bu dönemde Selçuklu devletini bizzat kendisi yönetmiştir. Her ne kadar tahtta IV. Kılıç Arslan oturuyorsa da gerçekte devleti yöneten kişi Muñneddin Süleyman Pervâne'dir. Pervâne'nin tertibiyle IV. Kılıcarslan öldürülüp (664/1266) yerine III. Gıyâseddin Keyhusrev tahta çıkarılınca, Pervâne kızını yeni sultanla evlendirip önemli makamlara da kendi adamlarını yerleştirmiştir. Daha önce yerini verdiği Vezir Sâhib Ata Süleyman Pervâne için önemli bir rakiptir. Süleyman Pervâne, devlet içinde mutlak otorite kurmak düşüncesiyle Moğollar'a yaranmaya çalışırken rakip gördüğü devlet adamlarını çok defa Memlûk Sultanı Baybars veya II. İzzeddin Keykâvus ile iş birliği yapmakla suçlamış; ancak kendisi hem Moğollar hem de Memlûk sultanı ile işbirliği yapmış ve bu ikili oyunu onun 676 (1277) yılında Abaka Han tarafından idam edilmesinde büyük rol oynamıştır.

Pervâne, taht kavgalarının sürdüğü, Moğol zulüm ve sömürsünün arttığı, devlet otoritesinin zayıfladığı bir dönemde ustaca siyasetiyle ülkeyi uzunca bir süre refah içinde idare etmiş; âlimleri korumuş, medrese ve zaviyelerde huzurlu bir ortam sağlamıştır. Mevlâna'nın yakın dostu ve mürididir. Mevlâna, *Fihî mâ Fih* adlı eserini ona sunmuştur. Mevlâna türbesinin yaptırılmasında eşi Gumaç Hatun ile birlikte hizmet etmiştir. Pervâne, 688'de (1288) Şam'da vefat eden Fahreddin-i Irâkî'ye de mürit olmuş, ona da Tokat'ta bir tekke yaptırmıştır. Ayrıca Tokatta bir medrese ve bir hastahane, Kayseri'de bir medrese, Konya'da bir tekke ile Merzifon'da bir cami yaptırarak dinî, ilmî ve kültürel alanda önemli hizmetlerde bulunmuştur.³

Emñneddin Mikâil

İstîfa (mâliye bakanı) görevinde iken Sâhib Ata Fahreddin'den boşalan Nâibu's-saltana görevine getirilmiş ve Türklerin isyanı ve Cimri olayına kadar bu görevde kalmıştır. Belağat ve fazilette zamanında tek; siyaset işlerinde, emirlik geleneğinde, cömertlikte ülke emirlerinin önderidir; arkadaşlıkta ve davranışta hilim sahibi ve vakur; herkesin imdadına

³ Mevlânâ Celâleddin, *Mektuplar* (çev. ve haz. Abdülbâki Gölpınarlı), s. 246-251 (Çevirmenin notları); Muharrem Kesik, "Muñneddin Süleyman Pervâne", *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, 91-93.

yetişen son derece merhamet sahibi seçkin bir devlet adamıdır. İstifa görevinde iken ülke son derece büyük bir gelir elde etmiştir. Cimri, Karamanlılar ile birlikte Konya üzerine yürüdüğü zaman, Konya'da bulunan Nâib Emîneddin Mikâil, Meliküs-sevahil Bahâeddin ile birlikte karşı koymaya çalışmış; ancak 676 (1277) yılında öldürülmüştür.⁴

Hoca Yunus

Anadolu Selçuklu devletinde melikü's-sevâhil/sahiller emiri yani donanma komutanı olup ve Muîneddin Pervâne'nin dostudur. Nâibu's-saltana Emîneddin Mikâil ile 675 (1276) yılında Karamanoğulları Beyi Mehmet Bey'e karşı yaptıkları savaşta mağlup olmuşlar; her iki emirin hayvanları, siahları, malları, sancağı ve nakkâresi Türklerin eline geçmiştir. Daha sonra Sâhib Ata Fahreddin'in oğulları Tâceddin Hüseyin ve Nusretüddin Akşehir ovasında Karamanoğullarıyla yaptıkları savaşta yenilince, yanlarında bulunan Sevahil emirleri Hoca Yunus ve Behâeddin de bu olayda hayatlarını kaybetmişlerdir 676 (1277).⁵

Bahâeddin

Anadolu Selçuklu devletinde melikü's-sevâhil/sahiller emiri yani Donanma komutanıdır. Rükneddin Kılıçarslan'ın boğularak öldürülmesinden sonra başgösteren Karamanlıların isyanında birçok emir Konya'dan ayrıldıkları halde, Emir Bahâeddin Nâib Emîneddin Mikâil ile Konya'da kalıp şehri savunmuş; ancak Karamanoğulları şehre girince, Tokat'ta bulunan devlet erkanının yanına kaçmak üzere Kaynaz Hanı'na gelmiş; daha sonra Karamanlılar tarafından Sultan İzzeddin'in oğlu olduğu iddiasıyla saltanat tahtına oturtulan Cimri'nin iki aylık saltanatı sırasında Sâhib Ata Fahreddin'in oğulları Tâceddin Hüseyin ve Nusretüddin'in Akşehir ovasında Karamanoğullarıyla yaptıkları savaşta yakalanarak Nâibu's-saltana Emîneddin Mikâil ile birlikte öldürülmüştür 676 (1277).⁶

Sâhib Ata Fahreddin Ali

Sâhib-i azam, Büyük vezir Sâhib Ata Fahreddin Ali, Hüseyin-i Konevî'nin oğludur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin çok sayıda eser bırakmış yardımsever büyük veziridir. Daha çok Sâhib Ata diye tanınmıştır. 657'de (1259) Sultan II. İzzeddin Keykâvus, İlhanlı hükümdarı Hülâgu'nun huzuruna gitmek için Konya'dan ayrılırken kendisini nâib-i saltanat olarak atamış; ertesi yıl vezir Mahmud Tuğraî'nin ölümü üzerine vezir olmuştur. IV. Kılıç Arslan, III. Keyhüsrev ve II. Mesud dönemlerinde de aynı görevini devam ettirmiştir. Sâhip Ata, hem mimarlığa hem de mimarlara ilgi göstermiştir. 686'da (1288) vefat etmiştir. İshaklı/Sahibata Han; Konya Sâhib Ata Hanı, Larende Sâhib Ata Camii,

⁴ Kerîm-i Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-ahbâr ve Müsâyeretü'l-ahyâr* (tsh. Osman Turan), Ankara 1943 (1944), s. 64-65, 74, 89, 97, 112-113, 123-124; Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri* (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1987, I, 59 (Çevirmenin notları).

⁵ Kerîm-i Aksarâyî, *a.g.e.*, s. 112, 122; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Şemsüddin Mehmed Bey Devrinde Karamanlılar", *XIII. Yüzyıl Anadolu Tarihine Aid Araştırmalar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Mart 1964, C. 14, S. 19, s. 87.

⁶ Kerîm-i Aksarâyî, *a.g.e.*, s. 74, 122; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Şemsüddin Mehmed Bey Devrinde Karamanlılar", *XIII. Yüzyıl Anadolu Tarihine Aid Araştırmalar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Mart 1964, C. 14, S. 19, s. 88-91; Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri* (çev. Tahsin Yazıcı), I, 44, 59 (Çevirmenin notları).

Konya İnce Minareli Medrese (Darulhadis), Ilgın (Sâhib Ata) Kaplıcası, Ilgın (Sâhib Ata) Hanı, Kayseri Sahibiye Medresesi ve Sivas Gök Medrese gibi eserleri meşhurdur.⁷

Tâceddin Hüseyin

Sultan IV. Kılıç Arslan Anadolu Selçuklu tahtına geçince (646/1249) uç vilayeti emirliği, Vezir Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin iki oğlu Tâceddin Hüseyin ve Nusretüddin Hasan'a bırakılmış; ayrıca Kütahya, Sandıklı, Beyşehir ve Akşehir kendilerine verilmiştir. Sâhib Ata tutuklanıp hapse atılınca, Tâceddin Hüseyin de beylerbeyi Hatîroğlu Şerefeddin Mesud tarafından göz altına alınmış; Sâhib Ata hapisten kurutulunca (674/1275), oğulları Ladik (Denizli), Honas ve Karahisarıdevle (Afyon) subaşılığına tayin edilmiştir. Karamanoğlu Mehmed Bey ile Selçuklu Şehzadesi Alâeddin Siyavuş'un (Cimri) Konya'ya hâkim olmaları üzerine Sâhib Ataoğulları kendi bölgelerinden asker topladılar. Sâhib Ata oğlu Tâceddin Hüseyin, Karamanoğlu Mehmed Bey ile Akşehir yakınlarında Altuntaş köyünde meydana gelen savaşta kardeşi Nusretüddin Hasan ile birlikte Zilhicce 675'de (Mayıs 1277) öldürüldü.⁸ Sultan Veled, Emir Tâceddin Hüseyin'i iki kasideyle övmüş ve ondan bir istekte bulunmuştur. İlk kasidesinde Emir'in övgüsünden sonra, kendisinin veya Mevlevîlerin üzerlerinde devlete ödemeleri gereken borcun veya verginin ödenmesi; yahut vergiden muaf tutulmasıyla ilgili verilmesi gereken bir berat talebidir. Her beytin başından bir harf alıp bir araya getirilince emirin isminin çıktığı müveşşah ikinci kasidesinde yine Emir'i övmüş; kendisine öğütler vermiştir. Ayrıca ondan Bedreddin Gühertaş tarafından Mevlâna dostlarına vakfedilmiş olan Karaarslan köyünün geri verilmesi için emir vermesini istemiştir.⁹

Nusretüddin Hasan

Büyük vezir Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin oğludur. Emir Tâceddin Hüseyin'in kardeşidir. Karamanoğlu Mehmed Bey ile Akşehir yakınlarında Altuntaş köyünde yapılan savaşta kardeşi Tâceddin Hüseyin ile birlikte Zilhicce 675'de (Mayıs 1277) öldürülmüştür.¹⁰

Şerefeddin b. Hatîreddin

Şerefeddin b. Hatîreddin, Şerefeddin Mesud, İbni Hatır künyesiyle meşhurdur. Hatîreddin veya Hatîr-i Zencânî adlı birinin oğludur. Şerefeddin, başlangıçta Muîneddin Süleyman Pervâne'nin münşilerinden olup onunla birlikte IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı (646-664/1249-1266) saltanata getirdikten sonra kendisine Niğde ve çevresi tımar olarak verilmiştir. Etrafında bulunan kuvvetli bir ordu ile memlekette huzuru sağlamışsa da, zamanla taşkınlık ettiği için, Rükneddin Kılıç Arslan'la araları açılmış ve bu anlaşmazlık, onun Muîneddin Pervâne ile birleşerek Rükneddin Kılıç Arslan'ı ortadan kaldırmalarıyla

⁷ Erdoğan Merçil, "Sâhib Ata", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, 515-516.

⁸ Kerîm-i Aksarâyî, *a.g.e.*, s. 122; Erdoğan Merçil, "Sâhib Ataoğulları", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, 518.

⁹ Veyis Değirmençay, "Sultan Veled'in Sâhib Ataoğullarına Methiyeleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası*, İstanbul 2014, S. 25, s. 70-82.

¹⁰ Kerîm-i Aksarâyî, *a.g.e.*, s. 122; Erdoğan Merçil, "Sâhib Ataoğulları", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, 518.

sonuçlanmıştır. Sonra Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde (664-682/1266-1284) Niğde Beylerbeyliğine getirilmiş ve bir ara Muîneddin Pervâne'nin Sâhib Fahreddin Ali'yi görevinden uzaklaştırmasına yardım etmiş, sonra da Sâhib Fahreddin Ali ile Muîneddin Pervâne'nin IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı Selçuk Hatun'u nişanlısı Argun Han'a götürdüklerinde, Muîneddin Pervâne tarafından kendisi için hazırlanan komployu öğrenmiş ve meydanı boş bulup Mısır ordusunun da yardım edeceğini umarak isyana kalkışmıştır. Bu arada kardeşi Ziyâeddin'i de Mısır ordusundan yardım istemek amacıyla o sırada Şam'da bulunan Baybars'ın yanına göndermiş, kendisi de Kayseri'de bulunan Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev ve maiyetini alıp Niğde'ye gelmiştir. Burada Karamanoğullarının yardımını da sağladıktan sonra, Mısır ordusunun gelmesini beklemiş, bu sırada gelen bir elçi, Mısır ordusunun Elbistan'a doğru harekete geçtiğini haber vermiş, o da bu durumu fermanlarla etrafa müjdelemiştir. Fakat çok geçmeden Muîneddin Pervâne ile Sâhibata Fahreddin Ali, Moğol şehzadesi Konkurtay ile Anadolu'ya gelerek Şerefeddin tarafından çıkarılan bu isyanı bastırmışlar, kendisini de uzun bir yargılamadan sonra 675'de (1277) idam edip vücudunun muhtelif parçalarını ibret için memleketin çeşitli yerlerine göndermişlerdir. Şerefeddin, büyük komutanlardan olup yiğitlikte eşsizdir; aynı zamanda şairdir. Moğollardan Şehzade Kongurtay'ın askerlerine esir düştüğünde yazıp emirlere ve kardeşi Ziyâeddin'e gönderdiği Farsça bir rubaisi ve bir kasidesi vardır. İbn-i Bîbî'nin hakkında oldukça düşmanca bir dil kullandığı Hatîroğlu Şerefeddin'i, Aksarayî övmekle birlikte bu hareketinden dolayı haksız bulur. Yukarıdaki şiirde de görüldüğü gibi Sadr-i Konevî, ondan son derece cömert, iyi huylu, huzursuzluk yaratanları cezalandıran, şöhretli bir insan olarak bahseder." Sultan Veled de Şerefeddin Mesud'u bir şiirinde övmüştür. "O, zamanın emiridir; onun işi gizli ve açık hep cömertlik ve iyilik etmektir. Halk ondan razıdır; iyiliğine şükretmektedir. Bu zamanda onun hançeri ve görüşü sayesinde bozgunculuk tamamen yok olmuştur. Bu korkunç dünya, onun gibi bir büyüğün himayesi altına girdiği için huzur bulmuştur. Dünyada barış hâkimdir. Zenginlikte eli deniz ve maden ocağı gibidir."¹²

Ziyâeddin

Hatîreddin veya Hatîr-i Zencânî adlı birinin oğludur. Emir Şerefeddin'in kardeşi olup kendisi de emirdir. Emir Şerefeddin tarafından Mısır ordusundan yardım istemek amacıyla Şam'da bulunan Baybars'ın yanına gönderilmiştir. Muhtemelen 675'de (1277) kardeşi Emir Şerefeddin'le birlikte öldürülmüştür.¹³

¹¹ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkabeleri* (çev. Tahsin Yazıcı), I, 61 (Çevirmenin notları); Kerîm-i Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-ahbâr ve Müsâyeretü'l-ahyâr*, s. 74, 89, 97, 109-110; Sârem, "Şerefuddin Mes'ûd", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (ed. Hasan Entûşe), Tahran 1383 hş., VI, 511. Geniş bilgi için bkz. Veyis Değirmençay, "Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum, Haziran 2014, S. 52, s. 31-36.

¹² Veyis Değirmençay, "Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum, Haziran 2014, S. 52, s. 31-36.

¹³ Bkz. Şerefeddin b. Hatîreddin.

Farsça Mersiye/Kaside

پرسیدم از زمانه که این سروران روم
 من پارشان به غایت شهرت گذاشتم
 پروانهٔ معظم گویی کجا شدست
 کو آن سوار گشتن و آن اسب تاختن
 کو آنهمه امارت و آن حکم و آن وقار
 کو هیبتش که روم چنان گشته بود ازو
 کو آن سپه کشیدن و آیین و برگ و ساز
 میران که صف زدندی بر درگهش پگاه
 هر جا که مفسدی و حرامی و دزد بود
 رومی که پر خوارج و آشوب و فتنه بود
 و امروز بازین چو وجودش پدید نیست
 و آن نایب یگانه که میر گزیده بود
 کو آنهمه رزانت و آن حکم و آن ثبات
 و آن مالها که جمع همی کرد سالها
 بیچاره خواجه یونس گویی کجا شدست
 کو آنهمه تکبر و شاهی و عز و ناز
 مسکین بهاء دین که جوانی گزیده بود
 گویی کجا شدند و چه دیدند از جهان
 و امروز نیست زایشان نه نام و نه نشان
 کو آنهمه بزرگی و آن حشمت و توان
 و آن سروران به طوع پس و پیش او دوان
 کو آنهمه خزاین و آن گنج بیکران
 کز گوشت میش گرگ فرو بسته بد دهان
 کو آنهمه فصاحت و آن لفظ و آن زبان
 یک کس پدید نیست ازایشان درین زمان
 از بیم تیغ او همه بودند ناتوان
 گشت از نهیب تیغش چون روضهٔ جنان
 چون دوزخی است پر شده از مار و کژدمان
 گویی چگونه گشته ست از دیده ها نهان
 کو آنهمه بزرگی و آن جمله خان و مان
 و آن حلقهٔ غلامان و آیین و خاندان
 آن سرور یگانه و آن میر نوجوان
 و آن حکم در سواحل همچون قضا روان
 چون از میان کار برون رفت ناگهان

کو آنهمه کفایت و آن جاه و آن مکان
 و آن اژدها نگاشته بر روی پرنیان
 کز هر دو نام نیست درین دهر جان ستان
 آن جامه های فاخر و آن گنج شایگان
 آواز او بریده شد از جمع دوستان
 و آن یوز و باز و ططنه و آن گرز و آن سنان
 بگذشته بود و بر شده تا فرق فرقدان
 پنداشت زیر رتبت او رفت آسمان
 میران په پیش حضرت او همچو کودکان
 آن شیر با شهامت و آن میر کاردان
 وز مجلس حیات برفتند بر کران
 و آخر به زور رخت بیستند از جهان
 در دهر هیچ کس نتوان یافت جاودان
 شاهان با تکبر و با لشکری گران
 بر مالدار و مفلس و بر پیر و بر جوان
 جمله نگون شدند از آن تخت خسروان
 با تیغ مرگ جوشن و خفتان کند زیان

کو آنهمه فصاحت و آن خط و آن سخن
 آن طبل و بوق و کوس و علمها کجا شدند
 دو پور صاحب از چه سبب رو کشیده اند
 آن رزم و بزم کو و غلامان همچو ماه
 و آن تاج گیو نیز که چون شیر شرز بود
 کو آن سپه کشیدن و آن سبوت و بروت
 ابن الخطیر کو شرف الدین که رفعتش
 جایی رسیده بود که از غایت علو
 بگلبرگ زمانه و صاحبقران روم
 وانگه برادرش که ضیادین بدش لقب
 گفتی که جمله مست شراب اجل شدند
 یکچندشان مراد جهان در کنار بود
 چونین نهاده اند اساس جهانیان
 بودند پیش از ایشان میران کامگار
 روی زمین گرفته و فرمانروا شده
 لیکن چو رخت مرگ برایشان گشاده شد
 با تیر مرگ هیچ سپر دستگیر نیست

Sonuç

Anadolu Selçuklu sarayı inşa divanında tercüman olan şair ve yazar Sadr-i Konevî, Selçuklu sultanlarının hizmetinde bulunan vezirlerden Muîneddin Süleyman Pervâne, Emîneddin Mikâil, Hoca Yunus, Bahâeddin, Hatîr oğlu Emir Şerefeddin ve kardeşi Ziyâeddin'e ve genel olarak Anadolu Selçuklu sultanları, emirleri ve diğer devlet adamlarına (676/1277) yılında yazmış olduğu mersiyesi Farsça kasidesinde Anadolu Selçuklu Devleti'nin önceki ve sonraki durumunu tasvir etmiş; daha önce güçlü ve kudretli devlet adamlarının gayretli ve ustaca yönetimleriyle huzurun ve refahın hâkim olduğu, onca büyüklüğe, haşmete, kudrete ve uçsuz bucaksız hazineye sahip bir devlet iken, o görkemli ve huzurlu günlerin, o ünlü devlet adamlarının bir anda yok olup gittiklerini içli bir dille anlatmıştır.

Kaynakça

- Değirmençay, Veyis, Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri, Erzurum 2013.
- , "Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Erzurum, Haziran 2014, S. 52, s. 31-36.
- , "Sultan Veled'in Sâhib Ataoğullarına Methiyeleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası*, İstanbul 2014, S. 25, s. 70-82.
- Eflâkî, Ahmed, *Menâkıbu'l-ârifin I-II* (nşr. Tahsin Yazıcı), Ankara 1980.
- , *Âriflerin Menkıbeleri I-II* (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1987.
- Erdoğan Merçil, "Sâhib Ata", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, 515-516.
- Erdoğan Merçil, "Sâhib Ataoğulları", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, 518.
- Kerîm-i Aksarâyî, Mahmud b. Muhammed, *Müsâmeretü'l-ahbâr ve Mü-sâyeretü'l-ahyâr* (tsh. Osman Turan), Ankara 1943 (1944).
- M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Şemsüddin Mehmed Bey Devrinde Karaman-lılar", XIII. Yüzyıl Anadolu Tarihine Aid Araştırmalar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Mart 1964, C. 14, S. 19, s. 81-98.
- Mevlânâ Celâleddin, *Mektuplar* (çev. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1999.
- Muharrem Kesik, "Muînüddin Süleyman Pervâne", *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 91-93.
- Özönder, Hasan, "Konya'da İki Sadr: Sadr-ı Konevî ve Sadreddin Konevî", *Merhaba Akademik Sayfalar*, Konya 2008, C. 8, S. 30, s. 483-484.
- Riyâhî, Muhammed Emîn, Zeban ve Edeb-i Fârsî der Kalemrov-i Osmânî, Tahran 1369 hş.
- Sârem, "Şerefuddin Mes'ûd", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (ed. Hasan Enûşe), Tahran 1383 hş., VI, 511.
- Uzluk, M.F. Nafiz, *Mevlânânın Mektupları*, İstanbul 1937.